

Recensie

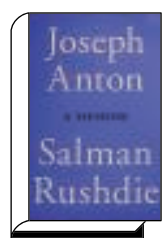
NON-FICTIE NIETSONTZIENDE EERLIJKHEID

Rushdie met zijn tweede vrouw, de Amerikaanse schrijfster Marianne Wiggins in 1989. Foto Terry Smith / Getty Images

Salman Rushdie moest zelf plekken vinden om zich schuil te houden. Ook degenen die door de schrijver geschoffeed waren, bewezen hem onschatbare diensten. Een egodocument met venijnige zelfspot.

Door **Hans Bouman**

MEMOIRES
★★★★★

SALMAN RUSHDIE

JOSEPH ANTON

Uit het Engels vertaald door Martine Vosmaer, Els van der Pluijm en Karina van Santen.
Atlas Contact; 704 pagina's; € 24,95.

Toen Salman Rushdie op 21 september 1988 met *de Volkskrant* sprak over zijn op dat moment nog niet in Groot-Brittannië verschenen roman *The Satanic Verses* (*De duivelsverzen*), liet hij weten dat hij het boek beschouwde als de afsluiting van een periode in zijn werk. 'Ik heb het gevoel dat ik mijn Indiaas/Pakistaanse achtergrond en mijn immigratie in Engeland nu voldoende heb verwerkt. Een gevoel van bevrijding! Ik kan nu heel andere dingen gaan doen.'

Het liep, zoals bekend, anders. Na veel ophef, demonstraties, boekverbrandingen en bedreigingen, culminerend in het doodvonnis van ayatollah Khomeini, zag Rushdie zich genoodzaakt onder te duiken. Gedurende negen jaar stond hij onder bescherming van de Special Branch, een eliteafdeling van de Londense Metropolitan Police. Pas nu, 24 jaar na de publicatie van *De duivelsverzen*, acht hij het moment rijp om terug te blikken op deze dramatische periode in zijn leven – en in de geschiedenis van het vrije woord.

De titel van Rushdie's terugblik – geschreven in een soms wat stroef overkomende derde persoon – luidt *Joseph Anton – een memoir* en verwijst naar het pseudoniem dat hij op verzoek van de Special Branch aannam. Een veiligheidsmaatregel: op die manier hoefde in de interne communicatie niet Rushdie's echte naam te worden gebruikt. Het pseudoniem is ontleend aan de schrijvers, Joseph Conrad en Anton Tsjechov.

Joseph Anton is een veelstemmig geheel. Hoewel je van meet af aan sympathiseert met Rushdie als slachtoffer van intolerantie en barbarij, kan de auteur tegelijkertijd een zekere ijdelheid, eigengereidheid, onverzettelijkheid en – jawel – arrogantie niet worden ontzegd. Wanneer Rushdie overtuigd is van zijn eigen gelijk – en dat is geen zeldzaamheid – raakt hij niet snel vermoeid anderen hiermee te confronteren. Compromissen sluiten is niet zijn favoriete bezigheid en de mantel der liefde hangt bij hem meestal in de kast.

De keerzijde van deze houding is een nietsontziende eerlijkheid, ook ten aanzien van zijn eigen zwakheden, waarover hij soms met venijnige zelfspot schrijft.

Dit maakt *Joseph Anton* een spannend, enerverend, onthullend, soms ontluisterend boek, rijk aan afrekeningen – met anderen en met zichzelf.

Rushdie doet dat in een superieure stijl. *Joseph Anton* is een aaneenschakeling van spannende anekdotes, sappige literaire roddel, ontmoetingen met fascinerende dan wel verachtelijke figuren, en hartverscheurende gebeurtenissen in de persoonlijke sfeer. Maar het is ook doortrokken met prachtige bespiegelingen over de aard van de vrijheid, de kracht en functie van de literatuur en de kwetsbaarheid van hen die haar bedrijven.

Voor zover de feiten hem dit toelieten, heeft Rushdie *Joseph Anton* op literaire wijze vormgegeven. Hij doet dit onder meer via het telkens terugkerende vogelmotief. Al op de eerste bladzijde, als hij verneemt van zijn terdoodveroordeling, ziet hij op het klimrek van een kinderspeelplaats een kraai zitten die hem doet denken aan de film *The Birds* van Alfred Hitchcock. Straks, als ze met meer zijn, zullen het doodsogel worden. Deze eerste kraai is een 'kwartiermaker', een aankondiger van naderend onheil.

Als Rushdie later uitlegt hoe hij op het idee kwam voor *De duivelsverzen*, keert dat vogelmotief terug. De vogel als sinister symbool voor dreiging duikt voortdurend op in *Joseph Anton*, van het ontstaansverhaal van zijn roman, via de door de Nederlanders uitgeroemde dodo op Mauritius tot de vliegtuigen die op 11 september 2001 het World Trade Center binnenvliegen.

Naast een mooi geschreven boek over jaren van angst en dreiging is *Joseph Anton* ook een afrekening: met de vijanden die Rushdie naar het leven stonden en met hen die hem bekritiseerden. De 'grote onvriendelijke reus' Roald Dahl, krijgt er stevig van langs, net als onder anderen John Le Carré, John Berger, Germaine Greer, Kurt Vonnegut en Penguin-baas Peter Mayer, die geen paperbackeditie van *The Satanic Verses* durfde uit te geven.

Minstens zo uitvoerig als bij zijn vijanden staat Rushdie in dit boek stil bij zijn vrienden. Anders dan algemeen wordt aangenomen, beschikte de Special Branch niet over 'veilige huizen', maar moest Rushdie zelf plekken vinden waar hij en

zijn beschermers zich konden schuilhouden. Hier bewezen zijn vele vrienden in de literaire wereld hem onschatbare diensten, ook mensen die door hem in de steek waren gelaten of geschoffeed.

Tot de pijnlijkste passages behoren Rushdie's ontboezemingen over zijn vier echtgenotes en twee zoons. Over zijn eerste en derde vrouw, met wie hij ieder een kind kreeg, schrijft hij met warmte, compassie, schuldgevoel en regelmatig met overholten liefde.

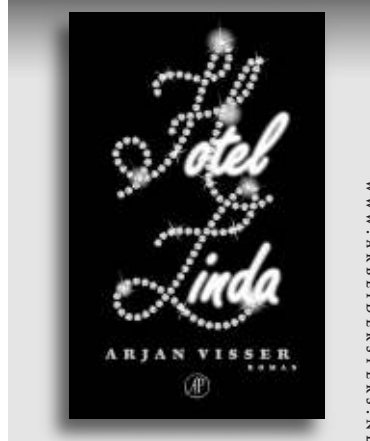
Zijn tweede vrouw, de Amerikaanse schrijfster Marianne Wiggins, wordt afgeschilderd als een kille, uit de school klappende bitch. De vierde mevrouw Rushdie, het veel jongere, model Padma Lakshmi zet hij neer als een opportuniste aan wie hij niettemin geen weerstand kan bieden. Rushdie spaart zichzelf niet wanneer hij schrijft over zijn tekortkomingen als echtgenoot en vader en al helemaal niet wanneer hij zichzelf portretteert als een deerniswekkende oudere would-be-casanova die zijn herwonnen vrijheid probeert te vieren als 'een soort feestbeest' aan de zijde van een spotvogel in engelen gedaante.

Joseph Anton besluit met een pleidooi voor waar het allemaal om begonnen was: de veelsoortigheid van de mensheid, de rijkdom van het bestaan, en hoe die op superieure wijze gestalte kunnen krijgen in de literatuur. 'Literatuur probeerde om het universum te openen om, al was het maar een beetje, het totaal van wat de mens kon waarnemen, begrijpen en, uiteindelijk, kon zijn, uit te breiden.'

Een veelkleurig amalgaam van wat een boek op zijn breedst en op zijn smalst vermog, is *Joseph Anton* een indrukwekkende poging om dit streven te realiseren.

ADVERTENTIE

'Geestig en ontroerend' – NRC

WWW.ARBEIDERSPERS.NL

Column

ARJAN PETERS

Gerrit Komrij is er nog. Eergisteren verscheen zijn nieuwe dichtbundel *Boemerang en andere gedichten*, die op zijn werkbureau in Pouca da Beira bijna gereed lag voor publicatie toen de dichter op 5 juli in Amsterdam overleed: 'hosanna zongen we, we waren jong/ we dansten en we blaften naar de maan-/ nu praat het daglicht met een dubbele tong-/ er komt nog een luguber feestje aan'.

Ook bloemleest Komrij nog elke dag frank door, op *Mijn poëziekalender voor het jaar 2012*, met op de achterzijde telkens een scherp commentaar. 'Gelukkig een seconde die eeuwigheid wil zijn', luidt een regel van zijn hand. Het geluk van de lezer is dat zijn teksten hem in elk geval nog even bij ons houden.

Wat is-ie weer goed, ook vandaag, 29 september, want zijn kalender is na 5 juli gewoon doorgedaan, wat toch een kleine zege op de dood mag heten: op de ronkende regels van Roland Holst ('Ik kon vannacht niet slapen, zo heb ik gesmacht (...) naar dat groot aangaan van de zee bij de Hondsbosche') antwoordt Komrij prozaïsch: 'Een mogadonnetje wil weleens helpen, meneer' en 'Wablief? Dan kan ik begrijpen dat u geen oog dicht doet. Die rothonden blaffen wat af.'

Pas eind december zal Komrij zijn. Voor daarna is er een alternatief: de *Poëziekalender 2013*, samengesteld door Ester Naomi Perquin en Menno Hartman (Van Oorschot; €15,-), met een keuze uit 55 jaar poëzie uit het tijdschrift *Tirade*. Het blad moet het vanaf

2013 zonder subsidie stellen, en daarom zal de opbrengst uit deze kalender geheel aan *Tirade* ten goede komen. Ik hoop dat het genoeg is; en dat zeg ik niet als de oud-redacteur die het zou betreuren als zijn blad ten onder gaat. Al is dat ook waar.

De kalender bevat schitterende verzen, van Judith Herzberg ('Lopen is op voeten balanceren, / op straat zie ik de warme wezens/ die ook de onbegrijpelijke moed/ hebben gehad om op te staan/ in plaats van niet'), Emily Dickinson, Lieke Marsman, Jan Hanlo, Jan van Nijlen en Agnes de Graaf, die in 1970 het gedicht 'Over mijn vriend di heeft een bat daar stop ik hem in' publiceerde.

U zult haar lezen op woensdag 31 juli 2013, en lachend naar het strand gaan.

Er ontbreekt ook iemand op die kalender voor volgend jaar. Gerrit Komrij. Blijkbaar heeft hij nooit in *Tirade* gepubliceerd, al was zijn poëzie verstaanbaar. Maar vooral achter op de 365 velletjes gaan we hem missen, door het ontbreken van zijn toelichting, die deze laatste maanden de illusie in stand houdt dat hij ons bij blijft praten.

We zullen het aanstonds zelf moeten doen: het gesprek gaande houden. En *Tirade* steunen. Uitgever Wouter van Oorschot schreef me vorige maand dat hij erover dacht om de in geitenleer gebonden eerste elf delen *Volledige Werken* van Multatuli te laten veilen voor het goede doel.

En dan niet zomaar een setje, maar nummer 1, die heeft toebehoord aan de eerste intekenaar: koningin Juliana. Nummer 2 was koning Boudewijn van België.

Van Oorschot: 'Toen deze schapen over de dam waren, volgden de anderen vanzelf.' In 1977 liet Juliana weten dat ze verder afzag van de luxe-editie, omdat ze de reguliere handelseditie reeds in de paleisbibliotheek bezat.

Mag ik die elf delen dan terug, vroeg uitgever Geert van Oorschot haar toen. Zoon Wouter: 'Niet lang daarna reed een limousine voor, er stapte een man uit in uniform met pet en een oude blueband-does in zijn handen. In de doos zaten de 11 delen Multatuli met nummer 1.'

Cultuurdragers van Nederland! Bied royaal op deze set, en red een mooi tijdschrift.

PUBERS VERSUS DE KLASSIEKERS

Wat zegt de leeslijst middelbare scholieren nog? Floortje Grooten (17), 6de vwo van het Jeroen Bosch College Den Bosch, over 'Alleen maar nette mensen'. Door **Matthea Westerduin**

'Het begin vind ik goed. Vuijsje vertelt daarin over de subculturen in Nederland en maakt ze allemaal belachelijk. Bijvoorbeeld: 'Turken zijn boos op Marokkanen omdat zij hen een slechte naam geven. Om dezelfde reden zijn Surinaamse negers boos op Antillianen.'

'David is Joods en komt uit een nette buurt in Amsterdam, maar hij wordt door zijn donkere uiterlijk gezien als Marokkaan. Hij gaat op zoek naar wie hij is en duikt in de wereld van Surinamers, Marokkanen en Antillianen. Dan komt hij erachter dat hij van donkere vrouwen houdt. Hij gaat op zoek naar de mooiste donkere, dikke vrouw. Het punt is dat het boek niet verder komt dan dat: de rest van het verhaal gaat over Davids versierpogingen.'

'Ik kom zelf niet uit zo'n net gezin. Mijn buurt zit ertussenin, denk ik. Ik herken wel het schijnheilige van nette mensen. In mijn klas zitten kinderen van zulke ouders. Bij hen gaat het alleen maar om hoe je overkomt; wat de buitenwereld van je denkt.'

'Mensen schatten David altijd dommer in dan hij is, en dat herken ik. Ik heb een piercing en uiterlijk boeit me

niet zoveel. Mensen verwachten daarvoor niet dat ik op het gymnasium zit. Bovendien ben ik half Antilliaans. Niemand zou denken dat dat in mij zit. Ik ben gewoon blond. Maar ik zit niet in zo'n crisis als David, ik voel me wel op mijn plekje.'

'Goed aan *Alleen maar nette mensen* vind ik dat Vuijsje beschrijft hoe het echt is, maar ik vind wel dat de nette mensen er te goed afkomen vergeleken met de Surinamers en Antillianen.'

'Als ik Robert Vuijsje een boek mocht aanraden, zou dat *Siegfried* van Harry Mulisch zijn: het heeft een perfect plot en het is heel diep allemaal. Iedere schrijver moet Mulisch lezen.'

Robert Vuijsje: Alleen maar nette mensen
Nijgh & Van Ditmar; €12,50.